

1.

Ta chvíle musí přijít, že se básník vytrhne matce z rukou a běží.

Ještě nedávno šel pokorně v dvojstupu, vpředu sestry, Izabella a Vitalie, za nimi on s bratrem Fredericem a vzadu jako velitel matka, která své děti takto týden co týden vodila po Charleville.

Když mu bylo šestnáct let vytrhl se jí poprvé z rukou. V Paříži ho chytili policajti, učitel Izambarď se svými sestrami (ano, těmi, jež se nad něj skláněly, hledající mu ve vlasech vši) mu poskytl na pár týdnů přístřeší a s dvěma políčky se pak za ním opět zavřela studená matčina náruč.

Ale Arthur Rimbaud utíkal znovu a znovu; utíkal s neodstranitelným obojkem na šíji a básnil utíkáje.

2.

Tehdy se psal rok 1870 a do Charleville zdálky zaznívala děla prusko-francouzské války. To je zvlášť příznivá situace pro útěk, neboť hlasy bitev nostalgicky přitahují lyriky.

Jeho krátké tělo s křivými nohama se zapjalo do husarské uniformy. Osmnáctiletý Lermontov se stal vojákem a unikl babičce i její obtížné matefské lásce. Pero, které je klíčem od vlastní duše, vyměnil za pistoli, která je klíčem od bran světa. Neboť pošleme-li kulku do prsou člověka, je to jako bychom do těch prsou sami vstoupili; a prsa toho druhého, to je svět.

Od chvíle, co se vytrhl mamince z rukou, Jaromil stále ještě utíká a také do jeho kroků zní cosi jako hukot děl. Nejsou to výbuchy granátů, nýbrž povyk politického převratu. V takové době je voják dekorací a politik je vojákem. Jaromil již nepíše verše, ale chodí pilně na fakultu politických věd.

3.

Revoluce a mládí patří k sobě. Co může revoluce slíbit dospělým? Jedněm zavržení, druhým přízeň. Ale ani ta přízeň není valná, neboť se týká jen horší půle života a znamená kromě výhod i nejistotu, vysilující činnost a porušení zvyků.

Mládí je na tom podstatně lépe: není obtíženo vinou a revoluce ho může vzít v záštitu jako celek. Nejistota revolučních časů je pro mládež výhodou, protože v nejistotu je uváděn svět otců; ó jak krásně se vstupuje do věku dospělosti, když hradby dospělého světa jsou zbořeny!

Na českých vysokých školách byli v prvních letech po roce 1948 komunističtí profesori v menšině. Měla-li revoluce zajistit vliv nad universitou, musila dát moc studentům. Jaromil pracoval ve fakultní organizaci Svazu mládeže a přisedal při zkouškách. Pak referoval politickému výboru školy, jak profesor zkoušel, jaké kladl otázky a jaké má názory, takže pravou zkoušku si prodělával spíš zkoušející než zkoušený.

4.

Ale zkoušku si prodělával i Jaromil, když referoval před výborem. Musil odpovídat přísným mladíčkům a toužil mluvit tak, aby se jim zalíbil: Tam, kde jde o výchovu mládeže, je kompromis zločinem. Nelze ponechávat na škole učitele se starými názory: buď bude budoucnost nová nebo nebude. A nelze věřit učitelům, kteří přes noc změnili názory: buď bude budoucnost čistá, nebo bude hanebná.

Stal-li se z Jaromila nekompromisní funkcionář, který svými zprávami zasahoval do osudu dospělých, smíme ještě tvrdit, že byl na útěku? Nezdá se spíš, že už spočinul v cíli?

Nikoli.

Už když mu bylo šest let, učinila ho maminka o rok mladším než byli ostatní jeho spolužáci; pořád je o rok mladším. Když referuje o profesorovi, který má buržoasní názory, nemyslí při tom na něho, nýbrž se jen úzkostlivě dívá do očí mladíčků a pozoruje v nich svůj obraz; tak jako kontroluje doma před zrcadlem svůj účes a úsměv, tak v jejich očích kontroluje pevnost, mužnost, tvrdost svých slov.

Je pořád obklopen stěnou zrcadel a nevidí za ni.

Neboť dospělost nelze rozpúlit; dospělost je buď úplná nebo není. Dokud bude jinde dítětem, bude jeho

5.

Protože pořád od ní utíká a pořád jí nemůže utéci; snídá s ní a večerí, dává jí dobrou noc a dobré jitro. Ráno od ní dostává nákupní tašku; maminka nedbá, že se tento kuchyňský odznak špatně hodí pro ideologického strážce profesorů a posílá ho nakoupit.

Hle: jde po téže ulici, na níž jsme ho viděli na počátku předchozího dílu, když se červenal před neznámou protijdoucí ženou. Od té doby uplynulo již několik let, ale on se červená stále, a v obchodě, do něhož ho maminka posílá, se bojí pohlédnout do očí dívky v bílém plášti.

Ta dívka posazená na osm hodin do těsné klece pokladny se mu strašně líbí. Měkkost obrysů, pomalost gest, uvězněnost, to vše mu připadá tajemně blízké a předurčené. Ostatně ví proč: ta dívka se podobá služce, které zastřelili milence: smutek — krásná tvář. A klec pokladny, ve které dívka sedí, se podobá vaně, ve které viděl sedět služku.

6.

Sedí skloněn nad psacím stolem a bojí se závěrečných zkoušek; bojí se jich stejně na fakultě jako se jich bál na gymnasiu, protože je zvyklý ukazovat mamince vysvědčení se samými jedničkami a nechce ji zarmoutit.

Ale jaký nesnesitelný nedostatek vzduchu je v tom těsném pražském pokojíku, když vzduchem bloudí ozvěny revolučních písní a přízraky velkých chlapů s kladivy v ruce vstupují do oken!

Je pět let po velké revoluci v Rusku a on se musí krčit nad učebnicí a třást se před zkouškou! Jaké odsouzení!

Konečně odusnuje učebnici stranou (je pozdní noc) a sní nad rozepsanou básní; píše o dělníku Janovi, který chce zabít sen o krásném životě tím, že ho uskuteční; v jedné ruce má kladivo, v druhé paži své milienky a takto jde v zástupu soudruhů do revoluce.

A student práv (ach ano, ovšem, je to Jiří Wolker) vidí na stole krev a mnoho krve, neboť

*když velké sny se zabíjejí
mnoho krve teče*

ale on se krve nebojí, protože ví, že má-li být mužem, nesmí se krve bát.

Obchod se uzavírá v šest večer a on chodí číhat na protější roh. Ví, že několik minut po šesté odtud dívka z pokladny vždycky odchází, ale ví též, že ji pokaždé provází jiná mladá prodavačka z téhož obchodu.

Ta její přítelkyně je mnohem méně hezká, ba zdá se mu být téměř ošklivá; je vlastně její pravý protiklad: pokladní je černá, ona je zrzavá; pokladní je kyprá, ona je hubená; pokladní je tichá, ona je hlučná; pokladní je tajemně blízka, ona je odpuzující.

Opakoval své číhání častěji v naději, že snad někdy dívky opustí krám každá zvlášť a jemu se podaří oslovit černovlásku. Ale nikdy se to nestalo. Jednou je obě sledoval; prošly několika ulicemi a pak vešly do činžáku; přecházel skoro hodinu kolem, ale nevyšla jedna ani druhá.

Přijela za ním z venkovského města a poslouchá básně, které jí předčítá. Je klidná; ví, že syn je stále její; nevzaly jí ho ani ženy ani svět; naopak ženy i svět se dostaly do magického kruhu poezie a to je kruh, který ona sama kolem syna opsala, to je kruh, v němž ona tajně vládne.

Právě jí čte báseň, kterou napsal na památku její matky, své babičky:

*neboť jdu do boje
babičko moje*

pro krásu světa tohoto

Paní Wolkerová je klidná. Ať si jen ve svých básních syn jde do boje, ať si tam má kladivo v ruce a milenku pod paží; nevadí jí to; vždyť si tam ponechal i ji, i babičku, rodinný příborek i všechny ctnosti, jež mu vštěpovala. Ať ho svět vidí s kladivem v ruce. Ona moc dobře ví, že chodit *před tvář světa* je něco úplně jiného, než kdyby ji odešel *do světa*.

Ale básník o tom rozdílů ví též. A jen on ví, jak teskno je v domě poezie!

Jen skutečný básník ví, jaká je to nesmírná touha nebýt básníkem, jaká je to touha opustit ten zrcadlový dům, v němž panuje ohlušující ticho.

*Vyhtaný z krajů snění
v zástupech hledám kryt
a píseň svoji v klení
chci proměnit*

Ale když psal František Halas ty verše, nebyl v davu na náměstí; místnost, kde se skláněl nad stolem, byla tichá. A vůbec není pravda, že byl vyhnán z krajů snění. Právě zástupy, o nichž psal, byly krajem jeho snění. A také se mu nijak nepodařilo proměnit píseň v klení, spíš naopak, jeho klení se stále měnilo v písně.

Což se opravdu nedá utéci ze zrcadlového domu?

*Ale já
sebe jsem
zkrotil
a štáp
na hrdlo
vlastní své písní,*

napsal Vladimír Majakovskij a Jaromil ho chápe. Veršovaná řeč mu připadá jak krajka, jež patří do maminkina prádelníku. Už několik měsíců nenapsal verše a nechce je psát. Je na útěku. Chodí sice mamince na nákupy, ale zamýká před ní zásuvky psacího stolu. Ze stěny sundal všechny reprodukcce moderních obrazů.

Co tam dal místo nich? Snad fotografií Karla Marxe? Nikoli. Zavěsil na prázdnou stěnu fotografii tatínka. Byla to fotografie z osmatřicátého roku, ze smutné mobilizace, a otec byl na ní v důstojnické uniformě.

Jaromil miloval tu fotografii, z níž se na něho díval člověk, kterého tak málo znal a který mu již zmizel z paměti. O to víc se mu stýskalo po tomto muži, který byl fotbalistou, vojákem a vězněm. Tolik mu chyběl tento muž.

Aula filosofické fakulty byla přeplněna a na podiu sedělo několik básníků. Mladík v modré košili (jak ji tehdy nosívali členové Svazu mládeže) a s velikánskou kšticí do vysoka načechraných vlasů stál vpředu a mluvil:

Nikdy nehraje poezie takovou roli jako v revolučních dobách; poezie dala revoluci svůj hlas a revoluce ji odměnou vysvobodila ze samoty; básník dnes ví, že ho lidé slyší a že ho slyší zejména mládež, neboť: "Mládí, poezie a revoluce jedno jsou!"

Pak povstal první básník a recitoval báseň o dívce, která se rozchází s milým, protože milý, který pracuje u vedlejšího soustruhu, je lajdák a neplní plán; milý však nechce milou ztratit a proto začne pilně pracovat, až se konečně na jeho soustruhu objeví rudá vlajka úderníka. Po něm povstávali další básníci a přednášeli básně o míru, o Leninovi a Stalinovi, o umučených bojovnících proti fašismu a dělnících, kteří překračují normy.

Mládí netuší, jaká je to velmoc, být mlád. Ale básník (je mu asi šedesát let), který teď povstal, aby zarecitoval svou báseň, to ví.

Mladý je ten, přednášel zpěvavým hlasem, kdo jde s mládím světa a mládí světa je socialismus. Mladý je ten, kdo je ponořen do budoucnosti a neotáčí se zpátky.

Řekněme to jinými slovy: V pojetí šedesátiletého básníka nebylo mládí označením určitého věku nýbrž *hodnotou*, která nemá nic společného s konkrétním věkem. Taková myšlenka pěkně zrymovaná splňovala nejmíň dvojí poslání: Jednak zalichotila mladému publiku, zadruhé zbavovala básníka magicky jeho vrásčitého věku a přiřazovala ho (neboť bylo nade všechny pochyby, že kráčí se socialismem a neohlíží se zpět) k mladým dívkám a chlapcům.

Jaromil seděl v publiku a pozoroval básníky se zájmem, ale přesto jako by z druhého břehu, jako ten, kdo mezi ně už nepatří. Poslouchal jejich verše stejně chladně jako jindy poslouchal slova profesorů, o nichž pak referoval ve výboru. Nejvíce ho zajímal básník slavného jména, který nyní povstává se židle a kráčí do popředí podia. (Ano, je to tentýž, který dostal kdysi balík s dvaceti uřezanými sluchátky.)

ských dívek se vznášejí ulicemi jako barevné plynové balonky; petrolejová lampa postavená pod nebe osvětluje to bílé město, na jehož střechy přistávají helikoptéry podobné andělům.

13.

Drahý mistře, jsme v měsíci lásky; mám sedmnáct let. Věk nadějí a chimér, jak se říká... Posílám-li vám některé ze svých veršů, je to proto, že miluji všechny básníky, všechny dobré parnasisty... Neušklebujte se příliš, až budete číst tyto verše: udělate mi blažnou radost, když budete tak laskav, drahý mistře, a necháte mou básně uveřejnit... Jsem neznámý; co na tom záleží? Básníci jsou bratři. Tyto verše věřte, miluji, doufají: toť vše. Drahý mistře, skloňte se ke mně: pozvedněte mne trochu, jsem mlád: podejte mi ruku...

Beziak lhal; bylo mu patnáct let a sedm měsíců; bylo to ještě před tím, než poprvé utekl mamince z Charleville. Ale ten dopis mu bude dlouho znít hlavou jako litanie hanby, jako dokument slabosti a odvislosti. Však se mu pomstí, tomu drahému mistrovi, tomu starému blbeci, tomu plešatému Theodoru de Banville! Už za rok se strašně vysměje celému jeho básnění, všem unylým hyacintám a lilím v jeho verších a pošle mu ten výsměch v dopise jako doporučený políček.

Ale v této chvíli drahý mistr ještě nic netuší o zášti, která na něho číhá a recituje verše o ruském městě zbořeném fašisty a znovu povstávajícím z trosek; ozdobil ho záračnými surrealistickými girlandami; prsa sověť-

Publikum svedené půvabem básníkovy osobnosti propuklo v potlesk. Avšak mezi většinou nemysliviých byla i menšina myslících a ti věděli, že revoluční publikum nesmí čekat jako pokorný prosebník na to, čím ho obdaruje podium; naopak, jestli je dnes někdo prosebníkem, tak jsou to básně; prosí, aby byly vpuštěny do socialistického ráje; ale mladí revolucionáři střežící jeho brány musí být přísní: neboť budoucnost bude buď nová nebo nebude; bude buď čistá nebo hanebná.

“Co nám sem chce propašovat za nesmysly!” křičí Jaromil a ostatní se k němu přidávají. “Chce pářit socialismus se surrealismem? Chce pářit kočku s koněm, zítřek s věrejškem?”

Básník slyšel dobře, co se děje v hledišti, ale byl pyšný a nemínil ustoupit. Byl zvyklý z mládí provokovat omezenost měšťáků a nečinilo mu obtíže stát jeden proti všem. Zbrunátněl a zvolil jako poslední ze svých básní jinou, než původně chtěl: byla to báseň plná divokých obrazů a drastické erotické fantazie; když skončil, ozval se pískot a křik.

Studenti pískali a před nimi stál starý muž, který k nim přišel, protože je měl rád; v jejich hněvivé vzpouře viděl paprsky vlastního mládí. Domníval se, že jeho láska ho opravňuje, aby jim říkal, co si myslí. Bylo jaro 1968 a bylo

to v Paříži. Ale běda, studenti naprosto nebyli s to zahlédnout paprsky svého mládí v jeho vráskách a starý vědec se díval překvapeně, jak ho vypískávají ti, které miluje.

Básník zvedl ruku, aby utišil vřavu. A pak na ně začal křičet, že se podobají puritánským učitelkám, dogmatickým kněžím a omezeným policajtům; že protestují proti jeho básni, protože nenávidí svobodu.

Starý vědec poslouchal mlčky pískot a říkal si, že když byl mlád, měl také kolem sebe houf a také rád pískal, ale že houf se již dávno rozutekl a je teď sám.

Básník křičel, že svoboda je povinností poezie a že i metafora stojí za to, aby se za ni bojovalo. Křičel, že bude pářit kočku s koněm a moderní umění se socialismem, a je-li to donkichotství, chce být donem Quijotem, protože pro něho je socialismus epochou svobody a rozkoše a jiný socialismus odmítá.

Starý vědec pozoroval hlučící mládež a pak ho najednou napadlo, že v tomto sále jedině on má privilegium svobody, protože je stár; jen když je člověk stár, nemusí se již starat o mínění svého houfu, o mínění publika a o budoucnost. Je sám se svou blízkou smrtí a smrt nemá uši ani oči, nemusí se jí líbit; může dělat i mluvit, co se líbí jemu samému.

A oni pískali a hlásili se o slovo, aby mu odpovídali. Posléze povstal Jaromil; měl černo před očima a za sebou dav; říkal, že jen revoluce je moderní, kdežto dekadentní erotika a nesrozumitelné básnické obrazy jsou veteš a lidu

jsou cizí. "Vždyť co je moderní," ptal se slavného básníka, "vaše nesrozumitelné básně anebo my, kteří stavíme nový svět? Absolutně moderní," odpovídal hned, "je jen lid, který buduje socialismus." Za jeho slovy zahřměl potlesk auditoria.

Ten potlesk ještě dlouho zněl, když starý vědec odcházel chodbami Sorbonny a na zdech četl: *Budte realisty, chtějte nemožné.* A o kus dál: *Emancipace člověka bude úplná nebo nebude.* A ještě dál: *Jen žádné výčitky.*